

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
Факультет інформатики, математики та економіки
Кафедра соціології та філософії

Пояснювальна записка
до дипломної роботи
за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр
на тему: «Мотивація випускників закладів загальної середньої освіти
до вступу у ЗВО у контексті викликів пандемії covid-19»

Виконала: студентка 4 курсу, групи 520і
Спеціальності 054 Соціологія
Латишева Діана Олександрівна
Керівник: д. соц. н., проф. Глебова Н. І
Рецензент: д. соц. н., проф. Гордієнко Н. М..

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МОТИВАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ДО НАВЧАННЯ В ЗВО В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ЗАПИТІВ.....	7
1.1. Теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження мотивації випускників шкіл до навчання в ЗВО	7
1.2. Мотиваційні засоби освітнього середовища школи в умовах впровадження дистанційних форм освіти	11
РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ ВПЛИВУ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА МОТИВАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ	14
2.1. Соціологічні критерії і параметри дослідження мотивації здобувачів освіти.....	14
2.2. Соціологічне дослідження чинників мотивації випускників шкіл до навчання в ЗВО в умовах пандемії COVID-19.....	16
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	25
ДОДАТКИ	28

АНОТАЦІЯ

Латишева Діана Олександрівна

**Мотивація випускників закладів загальної середньої освіти до вступу у ЗВО
у контексті викликів пандемії covid-19**

У дипломній роботі розглядається проблема мотивації випускників закладів загальної середньої освіти до здобуття вищої освіти в умовах пандемії COVID-19. Актуальність теми обумовлена сучасними соціально-економічними викликами, зокрема впливом пандемії на освітній процес, зростанням потреб у професійній самовизначеності молоді, а також дефіцитом обґрунтованих соціологічних досліджень у цій сфері.

Методом дослідження є виявлення впливу чинників на вибір майбутньої професії та закладу освіти випускниками шкіл у контексті проблем, викликаних пандемією COVID-19. У роботі охарактеризовано соціологічне поле дослідження мотивації, визначено соціальні та особистісні чинники впливу на професійний вибір, а також досліджено рівень готовності випускників до подальшого навчання в умовах дистанційної освіти.

Методологічну основу роботи складають структурно-функціональний аналіз, міждисциплінарний підхід, загальнонаукові методи пізнання та метод соціологічного опитування. Створюється емпірична база дослідження онлайн-опитування учнів випускного класу Мелітопольського НВК № 16.

Наукова новина конфліктує у вивченні малодосліджених суб'єктивних характеристик та середовищних чинників, які впливають на освітню мотивацію в період соціальної нестабільності. Практичне значення роботи відбувається з можливістю використання її результатів для вдосконалення профорієнтаційної роботи, освітньої політики на місцевому рівні, а також сприяння сталому розвитку регіональних громад

Ключові слова : мотивація, випускники, заклади загальної середньої освіти, вища освіта, професійний вибір, пандемія COVID-19, дистанційне навчання, соціологічне дослідження, Мелітополь, чинники впливу.

ABSTRACT

Latysheva Diana Oleksandrivna

Motivation of graduates of general secondary education institutions to enter higher education institutions in the context of the challenges of the covid-19 pandemic

The thesis addresses the problem of motivating graduates of general secondary education institutions to pursue higher education in the context of the COVID-19 pandemic. The relevance of the topic is due to current socio-economic challenges, in particular the impact of the pandemic on the educational process, the growing need for professional self-determination of young people, and the lack of sound sociological research in this area.

The method of the study is to identify the influence of factors on the choice of future profession and educational institution by school leavers in the context of the problems caused by the COVID-19 pandemic. The paper describes the sociological field of motivation research, identifies social and personal factors influencing professional choice, and examines the level of readiness of graduates for further study in distance education. The methodological basis of the work is structural and functional analysis, interdisciplinary approach, general scientific methods of cognition and the method of sociological survey. The empirical basis for the study of the online survey of the graduating class of Melitopol Educational Complex No. 16 is being created.

The scientific novelty is in the study of the little-studied subjective characteristics and environmental factors that affect educational motivation in times of social instability. The practical significance of the work lies in the possibility of using its results to improve career guidance, educational policy at the local level, and to promote the sustainable development of regional communities

Keywords: motivation, graduates, general secondary education institutions, higher education, professional choice, COVID-19 pandemic, distance learning, sociological research, Melitopol, factors of influence.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема отримання освіти випускниками шкіл була і є актуальною для українського суспільства через низку об'єктивних причин як: економічний спад у зв'язку з пандемією COVID-19, збільшення дефіцитів національного бюджету, тенденції скорочення державних ресурсів для підтримки професійного саморозвитку. Сьогоднішні випускники у переважній більшості розуміють, що високооплачувана посада неможлива без отримання професійної чи вищої освіти. Саме тому випускники закладів загальної середньої освіти прагнуть продовжити своє навчання. Проте вони не завжди мають чітко сформовану професійну та трудову мотивацію, а віддають перевагу «модним» спеціальностям, бюджетним місцям, не замислюючись про затребуваність професій. Предметом соціологічної науки традиційно є об'єктивні та суб'єктивні характеристики соціального розвитку школярів та проблеми їх становлення. В сучасних умовах значно зростає роль соціальних і особистісних чинників впливу на адаптацію школярів до дорослого світу, умов успішного навчання, планування професійного майбутнього, чинників вибору майбутньої спеціальності, подоланню перешкод на цьому шляху.

Пандемія COVID-19 спричинила значні проблеми учасникам навчання і змусила всіх без винятку: учнів, вчителів, студентів і викладачів ЗВО терміново опанувати цифрові інструменти, навчати віддалено, не бачити вчителів та однокласників, не мати можливостей послухати пояснення теми особисто і отримати допомогу в момент виникнення проблеми. Разом з тим, бракує як порівняльного аналізу соціальних, культурних, освітніх підстав, так і визначення суб'єктивних чинників впливу на зацікавленість випускників у отриманні перспективних професій в цих умовах. Тому вважаємо актуальною потребу соціологічного дослідження такої важливої проблеми, як мотивація випускників регіональних закладів загальної

середньої освіти до ЗВО в контекстах новітніх чинників і особливостей вибору сфери професійної освіти випускників шкіл в умовах COVID-19.

Об'єкт дослідження: ставлення випускників закладів загальної середньої освіти Мелітопольського регіону до здобуття освіти в ЗВО.

Предмет дослідження: мотивація випускників закладів загальної середньої освіти до вступу у ЗВО в контексті викликів пандемії COVID-19

Метою дослідження є виявлення чинників впливу на вибір майбутньої професії і закладу освіти випускниками шкіл у контексті проблем, викликаних пандемією COVID-19.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання:**

- охарактеризувати соціологічне поле дослідження мотивації випускників регіональних закладів загальної середньої освіти до вступу у ЗВО у контексті викликів пандемії COVID-19;

- обґрунтувати соціологічні критерії дослідження мотивації випускників до навчання в умовах дистанційного навчання у контексті викликів пандемії COVID-19;

- дослідити рівень готовності до вибору майбутнього фаху і закладу навчання, виявити основні чинники мотивації та джерела інформаційного впливу на вибір випускників;

- встановити рівень впливу на вибір випускників ЗЗСО чинника пандемії COVID-19 та дистанційної освіти в умовах карантину.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять структурно-функціональний аналіз, який дозволив виявити сутність та соціальні характеристики мотивації випускників шкіл до професійного навчання. В аналітичній частині дослідження нами використана методологія міждисциплінарного підходу, що дозволяє інтегрувати знання різних галузей науки про предмет для формування цілісної картини дослідження. Використані загальнонаукові методи: класифікація, абстрагування, порівняння, формалізація, аналогія, дедукція, індукція, синтез, аналіз.

Визначення чинників впливу та мотивації випускників шкіл до вступу до ЗВО проводилось методом соціологічного дослідження (анкетування груп випускних класів).

Наукова новизна дослідження полягає у аналізі малодосліджених суб'єктних характеристик та середовищних чинників мотивації до навчання і вибору майбутньої професії випускниками як специфічної характеристики поведінки. Обґрунтовано значимість цієї проблеми і можливості її системного вивчення засобами соціологічної науки як необхідного етапу її ефективного вирішення.

Науково-практичне значення дослідження обумовлене розширенням можливостей використання даних соціологічного дослідження проблеми в контексті вирішення завдання в умовах української дійсності. Обґрунтовуються наукові підходи вивчення умов здобуття освіти та успішної самореалізації випускників територіальних шкіл, як основи сталого розвитку місцевих громад.

Особистий внесок у роботу. Автором здійснене уточнення параметрів соціологічного вивчення взаємовпливів освітнього середовища і здобувача та чинників мотивації випускників шкіл до здобуття освіти в ЗВО та науково-практичне дослідження актуальних запитів випускників закладів загальної середньої освіти м. Мелітополь методом онлайн-опитування (засобом гугл-анкети) цільової групи учнів випускного класу Мелітопольського НВК № 16 ММР ЗО.

Структура дослідження. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних літературних і електронних джерел. Загальний обсяг роботи складає 23 сторінки. Список використаних джерел складає 25 позицій.

РОЗДІЛ 1

МОТИВАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ ДО НАВЧАННЯ В ЗВО В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ЗАПИТІВ

1.1. Теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження мотивації випускників до вступу в ЗВО

За роки незалежності України кількість молоді, яка прагне здобути вищу освіту і є студентами збільшилася майже вдвічі. Разом з тим, у контексті сьогоденних українських реалій, вибір закладу для навчання в умовах пандемії залишається болючою і нагальною для вирішення проблемою [18, с. 29]. Однією з головних причин такого стану речей є невідповідність між попитом на спеціалізацію/професійні навички та пропозицією. Частково це ґрунтується на поганому інформуванні при виборі професії здобувачами (сторона попиту), наданні неякісних послуг у сфері професійної орієнтації або їх відсутності, та очікуваннями молоді щодо «найбезпечнішого» працевлаштування з дипломом про вищу освіту, який би гарантував безпечний шлях до кар'єрного розвитку. Сьогоднішні випускники шкіл в переважній більшості розуміють, що високооплачувана посада неможлива без отримання професійної чи вищої освіти. Саме тому випускники закладів загальної середньої освіти прагнуть продовжити своє навчання. Проте вони не завжди мають чітко сформовану професійну та трудову мотивацію, а віддають перевагу «модним» спеціальностям, бюджетним місцям, не замислюючись про затребуваність професій. Разом з тим, шкільна освітня система сьогодні значною мірою впливає на вибір випускників низкою соціальних, культурних, освітніх підстав та суб'єктивних чинників впливу на зацікавленість випускників у отриманні перспективних професій та виборі закладів професійної освіти у регіоні. Тобто мова іде про таку характеристику особистості, як мотивація до освіти, до набуття професії.

Дискутуючи про два види мотивації: екстенсивної (обумовленої зовнішніми умовами та обставинами) та інтенсивної (внутрішньої, пов'язаної з особистісними диспозиціями, такими як потреби, інтереси тощо) [21, с. 163], психологічний підхід головним чином бере до розгляду особистісні потреби як основний внутрішній фактор мотивації.

У соціології, як і в більшості інших соціальних наук, вважається, що відповідно до потреби та інтересу індивіда, формується мотив його діяльності. Таким чином, «мотив – це спонукальна причина, привід до будь-якої дії, аргументів на користь чогось» або «усвідомлене спонукування до діяльності суб'єкта, особистості, соціальної групи, спільності». Як наслідок, мотивація – це вибір певної моделі поведінки, яка формується на основі постійних мотивів, що ґрунтується на аналізі індивідом передбачуваних наслідків цього вибору.

Отже, можемо стверджувати, що мотивація є індивідуалізованим механізмом співвідношення зовнішніх і внутрішніх чинників, що визначають наступну поведінку. Процес мотивації полягає у виборі найзначущіший і актуальних в даній ситуації потреб (неусвідомлених бажань, тяжінь і прагнень) і інтересів (усвідомлених бажань, прагнень і тяжінь), які можуть стати мотивом поведінки. Розуміючи під мотивацією процес стимулювання людини до певної діяльності за допомогою внутрішньо-особистих і зовнішніх чинників, можна виділити різні способи мотивації:

- нормативна мотивація – спонукування людини до певної поведінки за допомогою ідейно-психологічної дії: переконання, навіювання, інформування, психологічне зараження тощо;

- примусова мотивація, яка ґрунтується на використанні влади і загрози погіршення задоволення потреби працівника у разі невиконання ним відповідних вимог;

- стимулювання – вплив не безпосередньо на особистість, а на зовнішні обставини за допомогою благ – стимулів, що спонукають працівників до певної поведінки.

Якщо перші два способи мотивації є прямими, адже передбачають безпосередній вплив на людину, то третій – непрямий, оскільки в його основі лежить дія зовнішніх чинників – стимулів [19].

Отже, аналіз поглядів багатьох сучасних психологів – К. О. Абульханової-Славської, Л. І. Анциферової, М. Й. Боришевського, Є. І. Головахи, С. Д. Максименка, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, та інших – дає підстави виділити нові передумови для більш активного і глибоко змістовного розуміння мотивації навчання особистості, а отже і саморозвитку та самореалізації особистості в цілому [1; 2; 4; 6; 7; 10].

У контексті нашої роботи, ми визначаємо мотивацію до навчання як динамічний аспект функціонування складною структурно-рівневою мотиваційною системою причин і факторів, які ініціюють та зумовлюють активність людини, а також спрямовують, підтримують і призводять до завершення певний поведінковий акт. Системоутворюючим фактором цієї системи – мотивації до навчання – є саморозвиток особистості. Витоком саморозвитку (а отже, і особистості в цілому) є потреба як енергетично-інформаційна сутнісна якість, що забезпечує експансію життя в онто- і філогенезі. Потреба виступає як єдина вихідна інтенційна сила, діяльність якої «запускає» складну систему «особистість» і забезпечує її розвиток як саморозвиток [13].

В контексті даної роботи за основу соціологічної моделі дослідження мотивації особистості випускника школи до навчання в ЗВО як цілісного самодетермінованого феномену нами визначено такі базисні вектори як: потреба в самореалізації, самоствердження в соціальному середовищі та перспектива професійного майбутнього.

Емпіричним шляхом науковцями умовно виділено чотири типи спрямованості мотивації випускників до навчання в ЗВО: самореалізації; психологічного благополуччя; примусу; амотивації, які розрізняються за виразністю особистісних детермінант і оцінках цінності навчальної діяльності для майбутнього професійного становлення [17]. Л.Сердюк вказує,

що саме характер мотивів, що лежать в основі діяльності, визначають спрямованість і зміст активності особистості, її включеність, осмисленість, задоволеність. Належність до певного типу є показником потреби в особистісному розвитку, подальшій професійній діяльності та прагнення творчо розвиватися в рамках даної професії.

Перші два типи дослідниця відносить до мотивації навчання як самодетермінованого процесу – це внутрішня мотивація, зумовлена творчою спрямованістю особистості, самокерівництвом, прагненням до саморозвитку, високого статусного положення в соціальних контактах, прагненням до новизни. Два інші типи мотивації відносяться до процесу, детермінованого різними обставинами життя, – ціннісною моделлю суспільства, примусом батьків тощо – це зовнішня мотивація, зумовлена вольовим примусом до виконання навчальних завдань, вона супроводжується психоемоційним дискомфортом, низькою задоволеністю навчанням або навіть байдужістю та апатією [17, с. 151]. Дослідниця також вказує, що оскільки, примусити вчитися неможливо, для повноцінного розвитку особистості потрібне осмислене бажання у майбутніх фахівців, тобто необхідна мотивація навчання як самодетермінований процес [17, с. 148-150].

Отже, ґрунтуючись на виявлених соціально-психологічних [1; 4; 7; 23; 21; 24], соціально-педагогічних [3; 5; 8; 11; 15], та соціологічних підходах до розгляду проблеми мотивації до навчання [6; 7; 10; 18; 22], на цьому етапі дослідження можемо констатувати, що важливими параметрами соціологічного вивчення мотивації випускників до здобуття освіти в ЗВО є такі суб'єктні характеристики як рівень усвідомлення випускниками потреби у подальшому навчанні, рівень готовності випускників до вибору майбутнього фаху, так і низка зовнішніх чинників – соціально-економічного, соціально-культурного, соціально-психологічного та технологічного характеру.

1.2. Мотиваційні засоби освітнього середовища школи в умовах впровадження дистанційних форм освіти

У період карантину в Україні, впровадженого у зв'язку з пандемією COVID-19, у школах і закладах вищої освіти була впроваджена дистанційна форма навчання (ДФН). Сучасні школярі проводять за комп'ютером велику кількість часу, проте не всі розуміють як використовувати його задля розвитку своїх здібностей [23]. У цих умовах значно видозмінилися прості мотиви досягнення та успіху для залучення підлітків до навчальної діяльності і увиразнилась проблема, пов'язана з таким явищем як мотивація до навчальної діяльності. Наразі позанауковий суспільний дискурс пропонує безліч аргументів на користь дистанційного навчання, серед яких переважають судження прагматичного характеру. Наприклад, те, що учень отримує можливість навчатися у будь-який час і в будь-якому місці, засвоювати матеріал у своєму темпі та в спокійній обстановці. Зазначається доступність навчальних матеріалів, висока оперативність необхідного контакту з викладачем, підсилений індивідуальний підхід [14]. Сьогодні триває широка дискусія щодо недоліків дистанційної форми навчання. Офіс освітнього омбудсмена України у квітні 2020 р. представив результати опитування батьків «Навчання дітей під час карантину». Згідно даних цього дослідження, половина батьків вважають, що дистанційна освіта не замінить очної форми навчання; на часткову заміну вказують 38,4 %; 8,2 % батьків вважають дистанційну освіту повноцінною заміною і лише 1 % батьків пропонують змінити формат дистанційного навчання, оскільки вважають його неякісним, і лише тоді, на їхню думку, воно зможе замінити навчання традиційне [23].

Науковці наголошують на неможливості якісного дистанційного навчання з предметів, у яких передбачена велика кількість практичних занять. При дистанційному навчанні особистий контакт здобувачів освіти один з одним і з викладачами мінімальний, а то і цілком відсутній, тому така форма навчання не підходить для розвитку тих, хто навчається комунікабельності,

впевненості, навичок роботи в команді [5; 6; 7]. Найбільшою проблемою дослідники проблеми вважають проблему особистої мотивації: практично весь навчальний матеріал здобувач опановує самостійно, що вимагає достатньої сили волі, відповідальності і самоконтролю [14]. Дистанційне навчання часто критикують за його обмежені можливості щодо впливу на інтелектуальну діяльність здобувачів. Разом з тим значна кількість навчальних дисциплін, що подається в рамках дистанційного навчання, зберігає високий потенціал до розвитку інтелектуальної активності учнів і студентів. З онлайн-інформаційно-комунікаційних технологій цілком можливим стає проведення лекцій, семінарських занять, круглих столів, індивідуальних та групових консультацій та багато інших навчальних форм у режимі онлайн.

Окрему роль відіграють також деякі особистісні диспозиції, що детермінуються індивідуальними відмінностями учнів та виступають стимулами для створення певних мотиваційних станів у навчальному процесі [16]. Зазначимо, зокрема, страх публічного виступу та хвилювання перед контрольними заходами навчального процесу. Хвилювання перед іспитами не є тільки наслідком слабкої підготовки або недостатньо розвинених здібностей, для деяких здобувачів цей різновид страху являє собою загрозу для всієї «Я-концепції» суб'єкта. Тому багато дослідників [25] небезпідставно стверджують, що з мотиваційним станом боязні невдачі пов'язані три когнітивних фактори, які заважають виконанню завдання: почуття некомпетентності, негативна самооцінка і очікування невдачі. Дистанційне складання екзаменів і заліків сприяє зниженню у здобувачів надмірного відчуття власної некомпетентності, негативної самооцінки та невиправданого очікування провалу [12; 23].

Отже, поступове створення мотиваційного поля до дистанційної освіти учнів може створити передумови ефективного дистанційного навчання у ЗВО [8], так і порушити стан рівноваги. Мотивація до дистанційного навчання повинна бути орієнтована на активну діяльність слухачів,

сприяючи появі позитивних емоцій – тоді підтримується мотивація слухача і викладача, а обсяг і міцність отриманих знань досягає максимального рівня. Зростання кількості стимулів для прояву різних емоцій збільшує ефективність навчання [8, с. 35-38].

Велике значення у створенні позитивної мотивації має можливість управління процесом пізнавальної діяльності. Кожному учню подобається, коли він не просто прочитує інформацію з комп'ютера або підручника, а вимушений шукати найбільш значиму її частину. В цілому використання дистанційного навчання повинно бути вмотивованим освітнім процесом, його побудовою, цілями та кінцевими результатами.

Таким чином, виявлені нами у теоретичному аналізі характеристики взаємовпливів освітнього середовища і здобувача дають змогу віднести до значимих параметрів соціологічного вивчення мотивації випускників до здобуття освіти в ЗВО наступні: а) суб'єктні оцінки вибору здобувачів; б) основні соціально-середовищні чинники; в) ситуативні чинники та чинники видозмін освітнього середовища [18; 19; 20]. Оскільки інтенсивне впровадження інформаційно-технологічних інновацій (зокрема, дистанційної освіти, що набула тотального поширення в умовах впливу пандемії COVID-19) залишає багато аспектів (зокрема, суб'єктних) освітнього розвитку особистості відкритими, на даному етапі нашого дослідження проблеми вважаємо за необхідне здійснити соціологічний аналіз впливу цих видозмін на мотивацію випускників шкіл – майбутніх здобувачів освіти в ЗВО.

РОЗДІЛ 2

ЧИННИКИ ВПЛИВУ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА МОТИВАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ ДО НАВЧАННЯ

2. 1. Сучасне освітнє середовище як чинник мотивації здобувачів освіти

У розділі 1 нами було встановлено, що сучасна інноваційна освіта передбачає:

- забезпечення умов самовизначення і самореалізації учнів;
- набуття знання як продукту для майбутнього;
- процес навчання як створення здобувачем освіти образу світу в самому собі шляхом власної активної діяльності;
- ставлення до учня як суб'єкта пізнавальної діяльності;
- здебільшого активна діяльність учня [2; 4, с. 36; 5].

Дослідники Р. Рапава і К. Ковінька стверджують, що за допомогою технологій, які забезпечили більший зв'язок між учнями і вчителями, мотиваційні чинники дедалі більше впливають на практики викладання та навчання в контексті дистанційного навчання в мережі Інтернет [16, с.83]. Виходячи з аналізу матеріалів багатьох досліджень ми встановили, що мотивація до здобуття освіти визначена ключовим чинником особистісного розвитку, професійного самовдосконалення упродовж життя, успішної соціалізації і життєвої самореалізації здобувачів освіти [14]. Інтенсивне і ефективно навчання у сучасному закладі освіти сьогодні практично неможливе без використання дистанційної форми, і багато в чому вона вбирає в себе кращі риси традиційних форм – денного, заочного, екстернату. Разом з тим, дана форма навчання інтенсивно використовується як ідея безвідривного обслуговування учнів, чим і пояснюється її активне поширення в усьому світі взагалі, а також її обов'язкове використання в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 та карантину [22]. Однак, хоча ця форма навчання ґрунтується на відкритому навчанні з використанням

сучасних телекомунікацій, виявлена вище сукупність питань підкреслюють необхідність конкретних емпіричних досліджень, які вивчають мотивацію учнівської молоді виходячи з сучасної ситуації в «реальному житті», зокрема в умовах дистанційного навчання в сучасній школі, що включає розгляд широкого кола соціальних та контекстних впливів [24].

Пропонована сучасною соціологічною наукою методологія і методика дослідження (інтерв'ю, фокус-групові дискусії, онлайн-анкетування тощо) [9], створює можливості описати особливості, тенденції, основні проблеми профорієнтації і здобуття професійної освіти випускників мелітопольських ЗЗСО. Виходячи з виявлених в попередніх підрозділах роботи сучасних науково-теоретичних засад соціологічної науки та викладених вище методологічних соціально-психологічних концептах отримання аналітичної інформації щодо запитів випускників, деталізації їх потреб, найактуальніших проблем та шляхів їх вирішення у своєму опитуванні ми зосередились на трьох актуальних аспектах: освітні можливості та усвідомлення потреби професійного навчання; чинники і агенти впливу і мотивації випускників до навчання; впливи пандемії COVID-19 і пов'язаної з нею дистанційної форми навчання на рішення і вибір випускників.

Застосована нами анкета опитування *«Мотивація випускників регіональних навчальних закладів до вступу у ЗВО у контексті викликів пандемії COVID-19»* включає в себе три блоки зазначених характеристик:

Блок I. Рівень усвідомлення випускниками потреби у подальшому навчанні і рівень готовності випускників до вибору майбутнього фаху (Питання 1, 2).

Блок II. Чинники впливу на вибір майбутнього фаху і закладу випускниками (Питання 3, 4, 5.)

Блок III. Джерела інформації про заклади освіти для майбутнього навчання; вплив пандемії COVID-19 на вибір випускниками закладу освіти;

оцінка переваг і недоліків дистанційної освіти випускниками) (Питання 6, 7,8).

2.2. Соціологічне дослідження мотивації випускників до освіти в регіональних ЗВО в умовах пандемії COVID-19

В якості практичного застосування соціологічних методів вивчення чинників впливу і мотивації випускників до вступу у регіональні ЗВО в умовах пандемії COVID-19 наводимо результати проведеного науково-практичного дослідження актуальних запитів випускників закладів загальної середньої освіти м. Мелітополь. Наше дослідження включало онлайн-опитування цільової групи учнів випускного класу Мелітопольського НВК №16 ММР ЗО.

Блок I. Рівень усвідомлення випускниками потреби у подальшому навчанні і рівень готовності випускників до вибору майбутнього фаху

1. Чи визначились Ви щодо потреби в подальшому навчанні?
20&nbsr;ответов

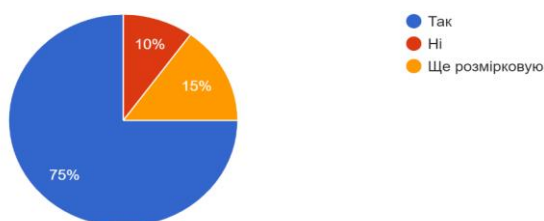

Рис. 2.1. Рівень усвідомлення випускниками потреби у подальшому навчанні

Думку щодо потреби отримання фахової освіти поділяє переважна більшість учасників опитування (75 %) (рис. 2.1). Не визначились з доцільністю подальшого навчання 10 %, а 15 % розмірковують над варіантами можливостей і їх реалізації.

2. Чи визначились ви з закладом професійної освіти?
20 ответов

Рис. 2.2. Рівень готовності випускників до вибору майбутнього фаху.

Як бачимо, хоча думка учасників опитування щодо потреби в подальшій освіті переважно одностайна (75 %), то стосовно конкретних планів щодо шляхів, засобів і форм освіти визначилась лише половина, а решта випускників відкладають рішення на потім і за кілька місяців до завершення навчання в школі ще не мають чіткого бачення свого майбутнього (рис. 2.2).

Блок II. Чинники впливу на вибір майбутнього фаху і закладу випускниками

3. Що найбільше вплинуло на Ваш вибір майбутньої спеціальності?
20 ответов

Рис. 2.3. Чинники впливу на вибір майбутньої спеціальності випускниками

Оцінка рівня залежності суб'єктивних орієнтацій випускників від урахування рекомендацій щодо вибору закладу (рис. 2.3) засвідчує наступне: 55 % братимуть до уваги насамперед своє бажання; 20 % випускників місце подальшого навчання не турбує зовсім; 15 % схильні продовжити освіту, орієнтуючись на пристойні знання з певних предметів; 10 % – насамперед дослухаються порад людей з життєвим досвідом – батьків і вчителів.

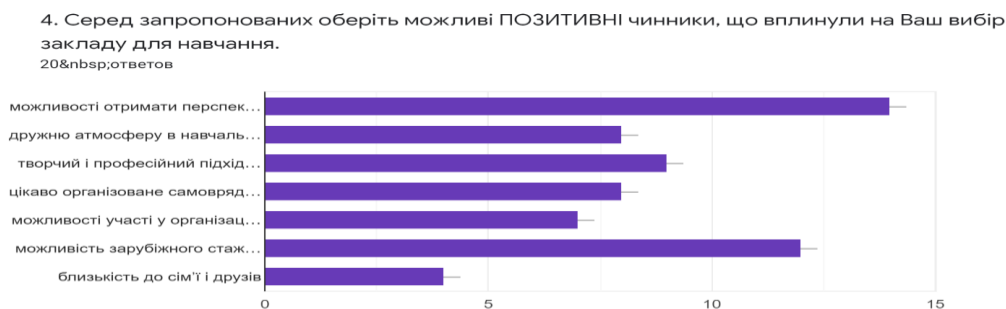

Рис. 2.4. Позитивні чинники впливу на вибір закладу випускниками.

Аналіз позитивних чинників впливу (рис. 2.4) засвідчує, що всі запропоновані варіанти відповідей випускники ЗЗСО відносять до розряду соціологічно значимих. Перспективність професії важлива для 71 % випускників, можливість зарубіжного стажування під час навчання приваблива для 60 % опитаних. Творчий і професійний підхід викладачів до викладення знань у ЗВО важливий для 45 % випускників. Для 40 % школярів є важливою дружня атмосфера у закладі і можливість участі у цікаво організованому самоврядуванні у навчальному закладі, для 35 % – можливості участі у організації різноманітних пізнавальних, навчальних та поза навчальних громадських заходах. Для 20 % майбутніх студентів важливим є близькість розташування закладу від їх дому.

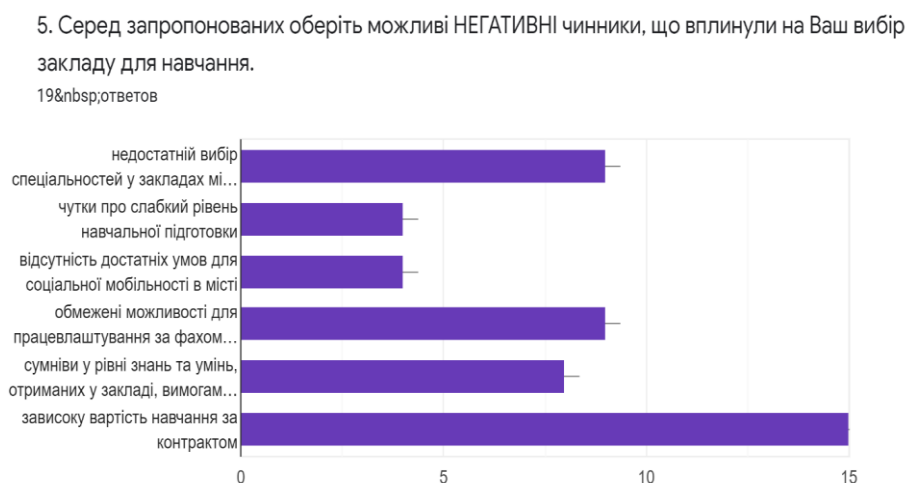

Рис. 2.5. Негативні чинники впливу на вибір закладу випускниками.

Також можемо констатувати, що аналіз відповідей ставлення випускників до умов навчання у закладі освіти засвідчує великий рівень впливу чинника реального матеріального становища сім'ї (78,9 %) (рис. 2.5). Недостатньо широкий вибір спеціальностей в регіональних закладах освіти та обмежені можливості працевлаштування у регіоні за фахом засвідчують близько половини опитаних випускників (по 47,4 %). Власні сумніви у рівні знань та умінь отримуваних у регіональних закладах освіти турбують 42,1 % опитаних. П'ята частин випускників (21,6 %) знаходить підтвердження власним сумнівам у рівні підготовки в цих закладах та пов'язаних з цим обмежень соціальної мобільності і успішного працевлаштування у чутках з різних джерел інформації.

Блок III: Джерела інформації про заклади освіти для майбутнього навчання; вплив пандемії COVID-19 на вибір випускниками закладу освіти; оцінка переваг і недоліків дистанційної освіти випускниками

6. Звідки ви переважно черпаете інформацію про заклади освіти для майбутнього професійного навчання:
20 ответов

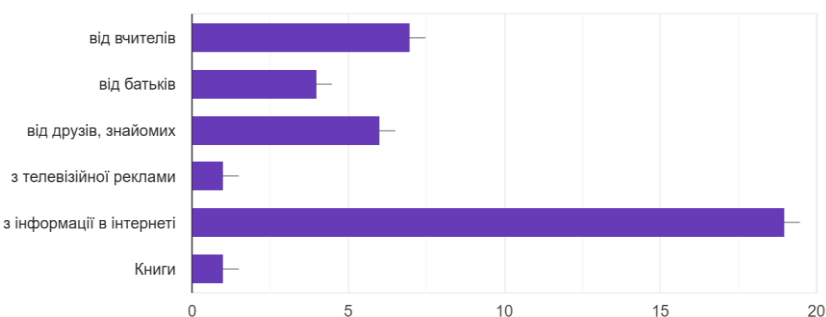

Рис. 2.6. Джерела інформації про заклади освіти для майбутнього навчання.

Отже, аналіз форм джерел отриманої інформації про заклади освіти для майбутнього навчання засвідчує, що абсолютна більшість випускників переважно орієнтуються на інформацію в інтернеті (95 %), (рис. 2.6) близько третини прислуховується до порад вчителів (35 %), друзів та знайомих (30 %), одна п'ята опитаних враховує точку зору батьків (20 %), на

інформацію з книг та телевізійної реклами покладаються близько 5 % випускників.

Інформацію з книг та телевізійної реклами покладаються близько 5 % випускників. Хоча для більше ніж половини (55 %) опитаних пандемія не змінила планів щодо навчання (рис 2.7), 10 % вважають її причиною значних змін у планах на майбутнє.

7. Чи вплинула на Ваші плани щодо вибору закладу освіти пандемія Ковід-19?
20 ответов

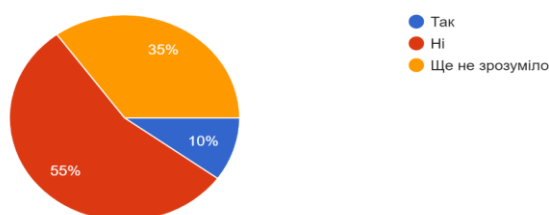

Рис. 2.7. Вплив пандемії COVID-19 на вибір випускниками закладу освіти

Досить цікавим, на нашу думку, фактом є неготовність відповісти однозначно на це питання (більше третини опитаних).

8. Як ви ставитесь до дистанційної освіти?
20 ответов

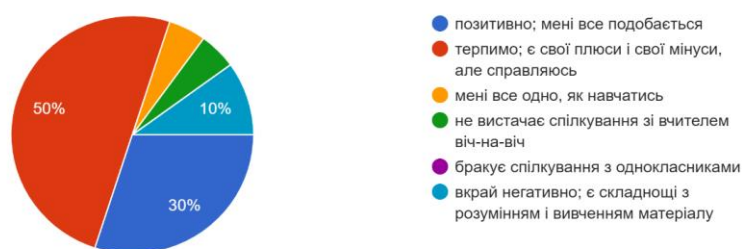

Рис. 2.8. Оцінка переваг і недоліків дистанційної освіти випускниками.

Щодо впливу дистанційної освіти, то половина випускників ставиться досить толерантно до такої необхідності (50 % – терпимо, є свої плюси, свої мінуси, але справляємось), трохи менше третини – цілком позитивно (30 % – все подобається). Для 5 % ці обставини не є важливими, а ще 5 % школярів бракує спілкування з вчителем. Однак 10 % опитаних сприймають

дистанційне навчання як чинник, який вкрай негативно впливає на їхній рівень освіти.

В завершені роботи зазначимо, що орієнтації особистості в процесі розвитку насамперед пов'язується зі змінами мотиваційних аспектів на різних рівнях узагальненості та складності. Вони включають такі складні для вивчення конструкти, як цінності, цілі, плани поведінки. Тому отримані результати серед низки важливих тенденцій, вказують також на потребу уточнення отриманих характеристик шляхом якісного аналізу соціальних і особистісних чинників мотивацій як важливого соціологічного параметру передбачуваності та прийнятності важливих рішень випускників.

ВИСНОВКИ

1. Спираючись на аналіз наукових матеріалів чисельних праць, що ґрунтуються на соціально-психологічних, соціально-педагогічних та соціологічних підходах до розгляду проблеми мотивації до навчання у контексті нашої роботи, ми визначаємо мотивацію до навчання як динамічний аспект функціонування складною структурно-рівневою мотиваційною системою причин і факторів, які ініціюють та зумовлюють активність людини, а також спрямовують, підтримують і приводять до завершення певний поведінковий акт. Системоутворювальним фактором цієї системи – мотивації до навчання – є саморозвиток особистості. В контексті даної роботи за основу соціологічної моделі дослідження мотивації особистості до навчання в ЗВО як цілісного самодетермінованого феномену нами визначено такі базисні вектори як: потреба в самореалізації, самоствердження в соціальному середовищі та перспектива професійного майбутнього.

2. Встановлено, що важливим чинником впливу на мотивацію здобувачів освіти є сучасні форми дистанційного навчання. Ефективне оволодіння ними учнівської молоді закладів загальної середньої освіти може створити передумови ефективного дистанційного навчання у ЗВО, при цьому мотивація до дистанційного навчання повинна бути орієнтована на активну діяльність слухачів, а використання дистанційного навчання повинно бути вмотивованим освітнім процесом, його побудовою, цілями та кінцевими результатами. Виявлені видозміни освітнього середовища ЗЗСО і ЗВО упродовж останніх років дають змогу віднести до значимих критеріїв бази соціологічного вивчення мотивації випускників до здобуття освіти в ЗВО такі суб'єктні характеристики як рівень усвідомлення випускниками потреби у подальшому навчанні, рівень готовності випускників до вибору майбутнього фаху. Важливими параметрами соціологічного розгляду мотивації випускників є параметри зовнішніх чинників – соціально-

економічного, соціально-культурного, соціально-психологічного та технологічного характеру та низки важливих соціально-середовищних ситуативних чинників у трьох актуальних аспектах: освітні можливості й усвідомлення потреби професійного навчання; чинники і агенти впливу й мотивації випускників до навчання; впливи пандемії COVID-19 і пов'язаної з нею дистанційної форми навчання на рішення і вибір випускників.

3. Узагальнюючи отриману емпіричну інформацію щодо мотиваційних запитів випускників та шляхів їх вирішення зазначимо наступне:

- оскільки переважна більшість учасників опитування (75 %) поділяє думку про доцільність отримання освіти, 55 % має твердий намір отримати освіту, перспективність професії важлива для 71 % випускників, а разом з тим (78,9 %) вказує на проблеми з матеріальним становищем сім'ї, по 47,4 % вбачають обмеженим вибір спеціальностей в регіональних закладах освіти та обмежені можливості працевлаштування в регіоні за фахом, доцільно активізувати зусилля органів держави, місцевої влади і ЗВО для максимально виваженої підтримки здобувачів із малозабезпечених верств та розширення переліку спеціальностей у регіональних ЗВО для якомога повнішого задоволення освітніх потреб випускників громади;

- освітнім закладам, на нашу думку доцільно активізувати зусилля для збільшення можливості зарубіжного стажування та участі в фахових практиках в успішних організаціях під час навчання (важливо для 60 % опитаних); удосконалювати освітній процес (42,1 % опитаних мають глибокі сумніви у рівні знань та умінь отримуваних у регіональних закладах освіти, а творчий і професійний підхід викладачів до викладу знань у ЗВО важливий для 45 %); створювати умови для розвитку соціальної, пізнавальної та творчої активності в ЗВО (дружня атмосфера у закладі і можливість участі у цікаво організованому самоврядуванні, різноманітних пізнавальних, навчальних та поза навчальних громадських заходах приваблює від 35 до 40 % майбутніх студентів); активізувати профорієнтаційну роботу у випускних класах шкіл, оскільки на сьогодні конкретні плани щодо шляхів,

засобів і форм здобуття подальшої освіти мають лише половина опитаних (50 %);

4. Аналіз форм джерел отримуваної інформації про заклади, впливу пандемії COVID-19 на вибір випускниками закладу освіти та оцінки переваг і недоліків дистанційної освіти випускниками дозволяє зробити висновок що засобами соціологічного дослідження можна встановити актуальні спрямування зусиль на усунення виявлених недоліків. Зокрема, оскільки для кожного десятого учня-випускника дистанційне навчання є вкрай негативним чинником впливу як на їх рівень освіти, так і мотивації до подальшого навчання, а 10 % вважають пандемію причиною значних змін у планах на майбутнє, (при цьому більше третини опитаних на нашу думку – не безпідставно – не готові відповісти однозначно на це питання), вказані аспекти ситуації потребують більш детального вивчення найближчим часом. Разом з тим, уже сьогодні в діяльності шкіл слід звернути особливу увагу на технічні аспекти дистанційного навчання та підвищення рівня оволодіння старшокласниками сучасними інтернет-технологіями вже в закладі загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. URL: <https://www.twirpx.com/file/331457/>(дата звернення: 12.11.2021).
2. Авер'янова Г.М., Дембицька Н.М., Москаленко В.В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства: монографія. Київ : «ППП», 2005. 307 с.
3. Бех І.Д. Образ «Я» як мета формування і розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1998. №2. С. 30 – 41.
4. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія. Суми : Видавничий будинок «Еллада», 2012. 608 с.
5. Вачевський М.В. Підготовка молоді до вибору професії в сучасних умовах. *Молодь і ринок*. № 1. 2002. С.72-75.
6. Глебова Н.І. Соціальний дискурс вивчення комунікативно-адаптаційних чинників розвитку особистості. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 246. Т. 258. Соціологія. С. 43–48.
7. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности. *Психология личности*. Санкт-Петербург. : Питер, 2003. С. 267.
8. Данилов О. Вирішення проблеми відсутності мотивації до навчання в учнів при дистанційному навчанні. *Педагогіка вищої школи*. 2016. № 1 (4). С. 35–38. URL: <https://moluch.ru/th/3/archive/21/726/> (дата звернення: 10.12.2021).
9. Дзюбко Л., Гриценюк Л. Діагностика навчальної мотивації : збірник методик. Київ : Шк. світ, 2011. 126 с.
10. Жадан І.В. Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування: колективна монографія. Київ, 2007. 218 с.
11. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

12. Карагодіна О., Пожидаєва О., Карагодіна М. Ставлення студентів до дистанційного навчання в період карантину. 2020. URL: http://ies.vntu.edu.ua/reports/presentations_2020_2020.pdf(дата звернення: 8.12.2021).
13. Максименко С. Д. Генезис существования личности. Киев : Изд-во ООО «КММ», 2006. 239 с.
14. Переваги та недоліки дистанційного навчання. Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету. 2020. URL: <https://kerivnyk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsijnoho-navchannya>. (дата звернення: 4.11.2021).
15. Сердюк Л. З. Чинники внутрішньої мотивації учіння студентів ВНЗ. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 679. Педагогіка та психологія. Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2014. С. 148–156.
16. Рапава Р. Ковінько К. Роль мотивації в дистанційному навчанні студентів вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021 р., № 74, Т. 3. С.82-85. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/74/part_3/17.pdf(дата звернення: 16.11.2021).
17. Рекомендація CM/Res 4 Комітету міністрів Ради Європи державам- членам про молодіжну роботу. (прийнята Комітетом міністрів 31 травня 2017 р):URL:https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Rada_EU/recommendation-youth-work-translation-ukr.pdf(дата звернення: 16.11.2021).
18. Сокурянська Л Г., Дейнеко О.О. Ризики професійної самореалізації випускників вишів: чинники актуалізації та стратегії мінімізації. *Український соціум*, 2013 № 4 С. 26–38
19. Україна після коронакризи – шлях одужання. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/ukraina-pislya-koronakrizi_sait.pdf(дата звернення: 15.11.2021).
20. Соціологія: словник термінів і понять; заг. ред. Є.А. Біленького, М.А. Козловця. Київ : Кондор, 2006. 372 с.

21. Хекхаузен Х. Мотивація і діяльність: у 2 т. Під ред. Б. М. Величковського. Москва : Педагогіка, 1986. Т. 1 408 с. С. 163.
22. Цінності української молоді: результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. Київ, 2016. С. 16–17.
23. Що показали результати опитування батьків щодо дистанційного навчання? 2020. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/scho-pokazali-rezultati-opituvannya-bat-kiv-schodo-distanciynogo-navchannya>(дата звернення: 18.11.2021).
24. Brophy J. Motivating students to learn. 3'rd ed. New York : Routledge, 2010.
25. Ryan, R. M., & Deci, E. L. Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. Guilford Press. (2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета опитування «Мотивація випускників регіональних навчальних закладів до вступу у ЗВО у контексті викликів пандемії COVID-19».

1. Чи визначились Ви щодо потреби в подальшому навчанні?
 - так;
 - ні;
 - ще розмірковую.

2. Чи визначились ви з закладом професійної освіти?
 - так;
 - ні;

3. Що найбільше вплинуло на Ваш вибір майбутнього фаху?

4. *Серед запропонованих оберіть можливі позитивні чинники вплинули на Ваш вибір закладу для навчання.*
 - можливості отримати перспективну професію за власним інтересом;
 - дружню атмосферу в навчальному закладі, дружність студентського колективу;
 - творчий і професійний підхід викладачів до процесу викладу навчальних дисциплін у закладі;
 - цікаво організоване самоврядування у навчальному закладі;
 - можливості участі у організації різноманітних пізнавальних, навчальних та поза навчальних громадських заходах;
 - можливість зарубіжного стажування та участі в фахових практиках в успішних організаціях під час навчання;
 - близькість до сім'ї і друзів.

5. *Серед запропонованих оберіть можливі негативні чинники вплинули на Ваш вибір закладу для навчання.*
 - недостатній вибір спеціальностей у закладах міста і регіону;
 - чутки про слабкий рівень навчальної підготовки;
 - відсутність достатніх умов для соціальної мобільності в місті;
 - обмежені можливості для працевлаштування за фахом у регіоні;
 - сумніви у рівні знань та умінь, отриманих у закладі, вимогам роботодавців;
 - високу вартість навчання за контрактом.

6. Звідки ви переважно черпаєте інформацію про заклади освіти для майбутнього професійного навчання:

- від вчителів;
- від батьків;
- від друзів, знайомих;
- з телевізійної реклами;
- з інформації в інтернеті;
- з інших джере(вказіть).

7. Чи вплинула на Ваші плани щодо вибору закладу освіти пандемія COVID-19?

- так;
- ні;
- ще не зрозуміло;

8. Як ви ставитесь до дистанційної освіти?

- позитивно; мені все подобається;
- терпимо; є свої плюси і свої мінуси;
- мені все одно, як навчатись;
- не вистачає спілкування з вчителем віч-на-віч;
- не вистачає спілкування з однокласниками;
- негативно; є складнощі з розумінням і вивченням матеріалу.

Дякуємо за співпрацю!

Рецензія на дипломну роботу

Тема: Мотивація випускників закладів загальної середньої освіти до вступу в ЗВО в умовах пандемії COVID-19

Студент: Латишева Діана Олександрівна

Науковий керівник: д. соц. н., професор Глебова Н. І.

Представлена дипломна робота є актуальним та щасливим дослідженням, присвяченим вивченню мотивації чинників вибору професійної освіти випускників шкіл у контексті викликів, спричинених пандемією COVID-19. Авторка роботи зосереджує увагу на важливій соціальній проблемі — визначені суб'єктивні та об'єктивні мотиви вступу до закладів вищої освіти, що стало особливо значущим в умовах дистанційного навчання, інформаційної невизначеності та змін на ринку праці.

Структура роботи логічно виконана: чітко окреслені об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження. Теоретична частина належним чином висвітлює соціологічні підходи до вивчення мотивації, а також особливості освітнього середовища в умовах пандемії. Практична частина містить власне соціологічне дослідження, виконане за допомогою онлайн-опитування випускників м. Мелітополь, що надало емпіричну базу для аналітичних висновків.

Особливої уваги заслуговує наукова новизна роботи — авторка акцентує увагу на малодосліджених суб'єктних характеристиках мотивації та сприяє міждисциплінарному підходу у вивченні проблеми. Робота відзначається високим рівнем самостійності, аналітичним мисленням, важливим ставленням до джерел та актуального матеріалу.

Разом з тим, робота могла бути підсилена більш глибоким порівняльним аналізом даних або розширенням вибору дослідження, яке, однак, не знижує її загальної якості та значущості. Дипломна робота відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт бакалавра.

Рецензент:

доктор соціологічних наук,
професор кафедри психології та соціальної роботи
проректор з наукової роботи
та інноваційної діяльності
Хортицької навчально-реабілітаційної
національної академії

Гордієнко Наталія Миколаївна